

Remonstrantse Gemeente Rotterdam

Tjaard Barnard

Thema: Slavernij en bevrijding 2

Welkom en aansteken van de kaars door lid van de kerkenraad

Orgelspel

(Gemeente gaat staan)

Aanvangslied 215: 1, 2, 6 en 7

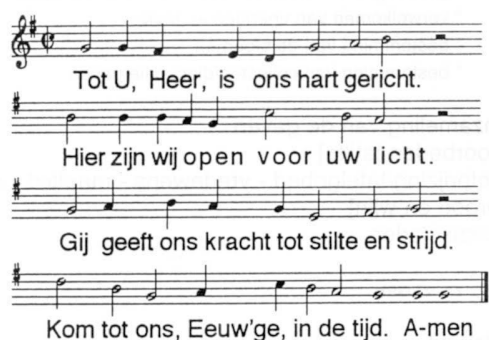
Ontwaak, o mens, de dag breekt aan

Votum en groet

Onze hulp is in de naam van de Heer
die hemel en aarde gemaakt heeft
die trouw houdt tot in eeuwigheid
en die niet loslaat het werk van zijn handen.

Genade zij u en vrede
van God onze Vader
en Jezus Christus, de Heer
Amen.

Antwoordlied Tot U, Heer, is ons hart gericht

Tot U, Heer, is ons hart gericht.
Hier zijn wij open voor uw licht.
Gij geeft ons kracht tot stilte en strijd.
Kom tot ons, Eeuw'ge, in de tijd. A-men

(Gemeente gaat zitten)

Inleiding

Vanmorgen combineer ik in de dienst drie elementen. We hebben afgesproken dat we de tweede dienst zullen hebben in de reeks Slavernij en bevrijding. We gedenken dat het

overmorgen Hervormingsdag is en ik wil stilstaan bij wat er in Israël en in de bezette gebieden gebeurt.

Inleidende Bijbellezing Psalm 46 (BGT)

2 Bij God zijn wij veilig.

Hij helpt ons als we in nood zijn.

3 We hoeven niet bang te zijn,
ook al beeft de aarde,

ook al vallen de bergen in zee.

4 Laat de zeeën maar bulderen,

laat de bergen maar beven,

wij zijn niet bang.

5 Er stroomt een rivier door de stad van God.

Daarom is er vreugde in de heilige tempel,

in het huis van de allerhoogste God.

6 God zelf woont daar.

Hij helpt de stad, elke dag opnieuw.

Met zijn hulp blijft de stad stevig staan.

7 Als God zijn stem laat horen,

worden alle volken doodsbang.

Koninkrijken verdwijnen,

en de hele aarde beeft.

8 De machtige Heer helpt ons,

de God van Jakob beschermt ons.

9 Kom en zie wat de Heer heeft gedaan.

Wat hij doet, verbaast iedereen.

10 Overal maakt hij een eind aan de strijd.

Alle wapens maakt hij kapot.

Hij breekt ze in stukken,

en gooit ze in het vuur.

11 Stop met de strijd,

en weet dat de Heer God is.

Hij heerst over alle volken,

hij heerst overal op aarde.

12 De machtige Heer helpt ons,

de God van Jakob beschermt ons.

Gebed

Eeuwige God,

Beelden zijn op onze netvlies gebrand. Verhalen klinken in onze oren, van mensen die elkaar geweld aan doen. Geweld waarmee onschuldige slachtoffers vallen, in Israël en in Gaza.

Waar bent u, o God? Waar zijn wij?

Hoe kan de strijd ooit staken, hoe kan vrede ook aanbreken.
Bekeer het felle hart van de mensen. Geef wijsheid aan mensen die leiding geven. Laat liefde wonen, waar ooit de haat aanwezig was.

Wees aanwezig, o God, met uw inspiratie.
Zonder u kunnen wij mensen niet.
Amen.

Lied 1008 Rechter in het licht verheven

Bijbellezing Exodus 20: 1-9

Hij zei: 2'Ik ben de Heer, jullie God. Ik heb jullie uit Egypte weggehaald, en bevrijd uit de slavernij.

3Vereer geen andere goden. Vereer alleen mij.

4Maak geen beeld van een mens, of van een dier dat in de lucht, op het land of in het water leeft. 5Je mag geen beelden vereren of ervoor knielen. Want ik, de Heer, ben jullie God. Ik wil niet dat jullie andere goden dienen.

Als iemand mij ontrouw is en andere goden gaat dienen, zal ik hem straffen. Dan straf ik hem en ook zijn nakomelingen, tot en met de vierde generatie. 6Maar als iemand mij liefheeft en zich aan mijn regels houdt, zal ik goed voor hem zijn. Ik zal ook goed zijn voor zijn nakomelingen, zelfs voor de duizendste generatie.

7Spreek mijn naam niet zomaar uit, zonder nadenken. Als iemand dat toch doet, zal ik hem straffen.

8Vier de sabbat, want dat is een bijzondere dag. 9Zes dagen mogen jullie werken en bezig zijn met alles wat je moet doen. 10Maar de zevende dag is een dag die voor mij bestemd is. Dan mag je niet werken. Ook je zoon, je dochter, je slaaf en je slavin mogen niet werken. Je dieren mogen niet voor je werken. En ook de vreemdelingen die in jullie steden wonen, mogen niet werken. 11Ik heb in zes dagen de hemel en de aarde gemaakt, en de zee met alles wat daar leeft. Maar ik rustte op de zevende dag. Daarom heb ik de zevende dag gezegend. Ik heb er een heilige dag van gemaakt.

12Heb respect voor je vader en je moeder. Dan zul je lang leven in het land dat ik je zal geven.

13Vermoord niemand.

14Ga niet vreemd.

15Steel niet.

16Vertel bij de rechter geen leugens over iemand.

17Verlang niet naar iets dat van een ander is. Blijf af van zijn huis, zijn vrouw, zijn slaaf of slavin, zijn koe of zijn ezel, en van al zijn bezit.'

Lied 316 Het woord dat u ten leven riep

Preek

Een preek in drie delen.

1. Enige gedachten naar aanleiding van een interview
2. Hervormingsdag als bevrijdingsdag
3. Een zoekende en tastende belijdenis

Enige gedachten naar aanleiding van een interview

In de NRC van gisteren stond [een indringend interview](#) met Simon Schama, de bekende historicus van Joodse afkomst, die zich zo nadrukkelijk met de Nederlandse geschiedenis in de 17de eeuw heeft beziggehouden. U herinnert zich misschien wel zijn belangrijke boek: the embarrassment of the riches. Overvloed en onbehagen, over de Nederlandse Republiek in de Gouden Eeuw.

Hij werd geïnterviewd over de terroristische aanslagen van Hamas, drie weken geleden. Hij was geschokt. Het was alsof hij al drie weken lang 'sjiwwe' gezeten had. Normaliter zit een joodse familie na een overlijden een week lang om te rouwen. Nu dus al drie keer zo lang, na dit gruwelijke geweld. Herdenken staat centraal. Hij zei iets bijzonders:

Het Joodse geloof is de enige religie met een expliciet gebod om te herdenken. Dat gebeurt tijdens de Sederavond met Pesach. Je wilt niet gevangen blijven in tragische herinneringen, maar het is deel van je dna als Jood.

Mij viel deze uitspraak om drie redenen op. De eerste is de nadruk op het gedenken. Dat is inderdaad bekend uit het jodendom. Op de Seideravond voor Pesach stelt de jongste altijd de vraag: waarom is deze avond anders dan alle andere avonden? En dan wordt het verhaal verteld, hoe ze bevrijd zijn uit de slavernij uit Egypte. Het is een bijzondere manier om het verhaal te vertellen. Het is geen strikt historisch verhaal. Het wordt volledig geactualiseerd. Niet hoe zij - toen - bevrijd werden, maar hoe wij - nu - bevrijd worden. Een beetje zoals ik de kinderen thuis opgevoed heb met de oud-vaderlandse wijsheid als ze zeiden dat ze honger hadden: 'honger hadden we in de oorlog!' Het heeft even geduurd, maar na verloop van tijd begrepen ze dat ik best oud ben, maar niet zo oud.

Een beetje zoals een maat van een van mijn zonen, een mederoeier in Leiden, die laatst bij een gezamenlijke roeiwedstrijd in Duitsland naar de wedstrijdleiding was gelopen en in het Engels de vraag had gesteld of zijn fiets al gevonden was. Men was zeer behulpzaam en vroeg: wanneer heb je de fiets voor het laatst gezien? Op het antwoord: ongeveer 80 jaar geleden, volgde het nuchtere antwoord: not funny!

Maar dit alles terzijde: gedenken dus niet als iets van ver weg of van anderen, maar gedenken als iets actualiserends, nu, van ons. Wij zijn bevrijd van de slavernij uit Egypte. Wij! Gedenken dat niet oproept tot historische distantie, maar tot het actief ter harte nemen. Er iets mee doen.

Het tweede waaraan ik moest denken, was dat Schama niet heel veel weet heeft van andere godsdiensten zoals bijvoorbeeld het christendom, als hij zegt dat alleen het jodendom zo de nadruk legt op het gedenken. U zult zich wellicht herinneren hoe de klassieke oproep tot het avondmaal - niet alleen bij ons, maar in de breedte van het christendom - altijd de woorden bevat, na het breken en delen: doet dit, tot mijn gedachtenis!

Vandaag is het de tweede dienst in de reeks van diensten Slavernij en bevrijding. [De vorige keer](#) spraken we over het lied van mijn verre neef Willem, waarin verteld werd hoe mensen die achtergesteld werden voor zullen gaan in Gods Koninkrijk.

Vandaag wil ik het dus hebben over het bijzondere van het gedenken. Over hoe de tien geboden gegeven worden juist indachtig de slavernij en de bevrijding uit Egypte.

Voor veel mensen - en ook voor mijzelf - heeft het even geduurd, voordat ik begrepen had, hoe lang een verleden van slavernij van je voorouders in je DNA kan blijven zitten. Hoe het in 1863 met de opheffing van de slavernij niet over was. Ook niet in 1873, toen de voormalig slaafgemaakten echt vrij waren. Nee, het is iets dat je blijft aankleven. Iets dat je blijft dragen. Hoe lang? Dat weet ik niet. De notie dat gedenken vooral betekent het actualiseren naar het nu, kan ons daarbij helpen.

Maar ook de tien geboden spreken hoe iets je nagedragen kan blijven worden. Tot in de derde en vierde generatie van hen die mij haten.

Uit de oorlog weten we hoe mensen niet alleen zelf getroffen kunnen zijn, maar hoe ze dat ook hebben kunnen doorgeven aan hun kinderen en die misschien ook wel aan de kindskinderen. Het tweede generatieprobleem kan groot zijn. In mijn werk voor het Joods Kindermonument en de Stichting Loods 24 heb ik dat nadrukkelijk genoeg meegemaakt.

Het is een open vraag hoe lang alle conflicten van Israël en Palestina bij de beide kampen en hun slachtoffers zullen meegaan en nog het leven van hun kinderen en kindskinderen zullen bepalen. Groepen die al zo lang in oorlog zijn. Mensen die zo vaak hebben moeten vrezen voor hun leven. Die regelmatig opnieuw getraumatiseerd worden. En opnieuw lijkt er nog geen einde in zicht.

Het derde wat we opviel in de woorden van Schama was de beschouwing hoe het herdenken onderdeel is van je DNA als jood.

Wat zegt dat over de kwetsbaarheid van de mens in trauma's. Ik ben geneigd het niet alleen tot het jodendom te beperken, maar tot alle groepen mensen die met een regelmaat zwaar hebben moeten lijden onder geweld of onderdrukking. In het nadenken over slavernij en bevrijding komt dan ook de groep van slaafgemaakten en hun nazaten in

beeld. En wellicht - maar dat is een politiek ingewikkelde discussie - misschien nog wel heel veel andere groepen mensen, die nu gediscrimineerd of kleingemaakt worden.

Hoe ga je als samenleving om met getraumatiseerden en hun nazaten. Is er verzoening mogelijk? Wie kan die verzoening bewerkstelligen? Het zijn allemaal vragen die hier en nu niet opgelost kunnen worden. Maar wel vragen die moeten klinken. Vragen die ons tot een soort bewustwording kunnen brengen.

Hervormingsdag als bevrijdingsdag

Vandaag vieren of gedenken we ook de Hervormingsdag. Op 31 oktober 1517 zou Luther zijn stellingen op de deur van de slotkapel in Wittenberg gespijkerd hebben. Historisch gesproken weten we dat hij dat niet gedaan heeft. Hij heeft gewoon de moderne social media van zijn tijd gebruikt: de boekdrukkunst, zodat zijn revolutionaire gedachten een grote invloed konden hebben.

De hervorming was op de een of andere manier ook een bevrijding. Een bevrijding uit de onderdrukking van een kerk die het hele leven, maar ook het hele denken, van de gelovigen bepaalde. Wie de boeken van Maarten 't Hart leest, beseft hoe getraumatiseerd je kunt worden van een je opgedrongen geloof. Hoe je een leven lang met je gereformeerde wortels bezig kunt blijven.

We lazen die 46ste psalm, de psalm die als grondslag gediend heeft voor het prachtige, wellicht wat al te uitbundige strijdlied, dat we als slotlied zullen zingen: een vaste burcht is onze God.

Was het maar waar, wat daar allemaal in gezongen wordt, zou je bijna denken. Over een God die maakt dat we niet bang hoeven te zijn. Over een God die optreedt om mensen fysiek te beschermen. Een God die de vijanden aanpakt en de rechtvaardigen beschermt.

Maar als er iets is wat de geschiedenis ons leert, is dat het helaas niet zo werkt. Hoeveel rechtvaardigen zijn er niet gemarteld, opgeofferd en gesneuveld in de strijd. Dat gold toen, in de zestiende eeuw. De martelaren die stierven op de brandstapels. Dat geldt vandaag voor de burgers die aan beide zijden van de strijd geofferd worden. Zouden wij de rechtvaardigen of de vijanden zijn? Wie zal het zeggen?

Zouden we mogen geloven, dat er een antwoord uit de hemel komt? Ik denk dat we, zoals we hier zitten, daar niet zo in geloven. Dat we denken, dat we zelf vrede moeten maken. Dat de Allerhoogste God ons misschien wel kan inspireren, maar dat we geen wonderen van boven kunnen verwachten. Dat God, als Hij of Zij al handen heeft, vooral de onze zal gebruiken.

Dat als God mensen fysiek beschermt, dat eerder door de andere mensen zal zijn, dan door een hemelse *iron dome*, die beschermt tegen de raketten of bommen die de ene op de andere partij gooit.

Ik las u vanmorgen de tien geboden. Niet alleen om die bijzondere inleiding, die de bevrijding vanuit de slavernij in Egypte zo actualiseert, maar misschien juist omdat deze woorden ook het antwoord, wellicht het enige antwoord zijn op elke zoektocht naar bevrijding. In onze christelijke cultuur noemen wij ze geboden. En dan zien we al te snel een waarschuwend, streng vingertje verschijnen. In de joodse traditie worden ze de tien woorden genoemd. Tien woorden die de weg wijzen, naar een ander leven, naar een andere toekomst. Ja, uiteindelijk naar een bevrijding.

Zijn het woorden die ons uitnodigen om de bevrijding uit de slavernij zelf ter hand te nemen. Om voor elkaar een beschermende hand te zijn. Om ons ten diepste te laten inspireren, door een God die ons wenkt naar een toekomst van vrede, zoals de remonstrantse geloofsbelijdenis van 2006 het zegt.

Een zoekende belijdenis

Ik wil de preek vanmorgen afsluiten met het lezen van deze geloofsbelijdenis, een baken van licht in een duistere wereld. Een oproep tot vrede, niet door de stelligheid van het weten hoe het moeten, maar door een op het oog simpele wenk.

Wij beseffen en aanvaarden
dat wij onze rust niet vinden in de zekerheid van wat wij belijden,
maar in verwondering over wat ons toevalt en geschonken wordt;
dat wij onze bestemming niet vinden in onverschilligheid en hebzucht,
maar in wakkerheid en verbondenheid met al wat leeft;
dat ons bestaan niet voltooid wordt door wie we zijn en wat we hebben,
maar door wat oneindig groter is dan wij kunnen bevatten.

Door dit besef geleid, geloven wij in Gods Geest
die al wat mensen scheidt te boven gaat
en hen bezielt tot wat heilig is en goed,
opdat zij, zingend en zwijgend,
biddend en handelend,
God eren en dienen.

Wij geloven in Jezus, een van Geest vervulde mens,
het gelaat van God dat ons aanziet en verontrust.
Hij had de mensen lief en werd gekruisigd
maar leeft, zijn eigen dood en die van ons voorbij.
Hij is ons heilig voorbeeld van wijsheid en van moed
en brengt ons Gods eeuwige liefde nabij.

Wij geloven in God, de Eeuwige,
die ondoorgronde liefde is, de grond van het bestaan,
die ons de weg van vrijheid en gerechtigheid wijst

en ons wenkt naar een toekomst van vrede.

Wij geloven dat wij zelf,
zo zwak en feilbaar als wij zijn,
geroepen worden om met Christus en allen die geloven verbonden,
kerk te zijn in het teken van de hoop.

Want wij geloven in de toekomst van God en wereld,
in een goddelijk geduld dat tijd schenkt
om te leven en te sterven en om op te staan,
in het koninkrijk dat is en komen zal,
waar God voor eeuwig zijn zal: alles in allen.

Aan God zij de lof en de eer
in tijd en eeuwigheid

Amen

Stilte

Orgelspel

Afkondiging overlijden

Op 9 september is overleden mevrouw Saskia Yolande Dijkhoorn. Ze is 70 jaar geworden en ze was lid van onze gemeente.

Ik heb haar nog gekend, toen ik de wijkpredikant voor Capelle was. Ze was een remonstrant die, hoewel ze nooit in de kerk kwam of aan een gesprekskring verbonden was, zich toch heel remonstrants voelde en op een afstand meeleeftde.

We willen haar gedenken in een moment van stilte.

Hetzij wij leven, hetzij wij sterven. Wij zijn van de Heer.

Voorbeden en stil gebed, afgesloten met gezamenlijk gebeden ‘Onze Vader (oec. versie)’

Tijdens de voorbeden 367b

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Eeuwige God,

Ontferming is wat de wereld nodig heeft.

Uw ontferming en uw inspiratie.

Uw liefde die mensen losmaakt van hun haat.

- v. *Zo bidden wij tezamen*
a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Ontferming is wat wij mensen zoeken.
Uw aanwezigheid, wanneer we eenzaam zijn.
Uw warmte, wanneer ons hart koel is.
Uw troost, wanneer wij rouwen.

- v. *Zo bidden wij tezamen*
a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Ontferming is wat wij vragen.
Ontferming voor alle mensen.
Ontferming die ons trekt uit de somberheid van ons bestaan.

- v. *Zo bidden wij tezamen*
a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

In de stilte willen we u bidden.
In de stilte komen onze gedachten en woorden.
In de stilte leggen we bij u neer, wat niemand anders voor ons kan zeggen.

Met christenen van alle plaatsen en tijden, bidden we u met de woorden van Jezus:
Onze Vader die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd;
Uw Koninkrijk kome;
Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood;
En vergeef ons onze schulden,
Zoals ook wij onze schuldenaars vergeven;
En leid ons niet in verzoeking,
Maar verlos ons van de boze.
Want van U is het Koninkrijk
En de kracht en de heerlijkheid
In eeuwigheid.
Amen.

Mededelingen

Collecten voor Diaconaal doel en voor gemeente

(Gemeente gaat staan)

Slotlied 177 (Bundel 1944)

LIED 177
Maarten Luther, 1483—1546.

1. Een vas - te burcht is on - ze God,
een toe-vlucht voor de Zij - - nen!
Al drukt het leed, al dreigt het lot,
Hij doet Zijn hulp ver - schij - - nen!
De vij - and rukt vast aan
met op - ge - sto - ken vaan;
hij draagt zijn rus - ting nog
van gru - wel en be - drog,
maar zal als kaf ver - dwij - - nen!

2. Geen aardsche macht begeeren wij,
die gaat welras verloren.
Ons staat de sterke Held ter zij,
dien God ons heeft verkoren.
Vraagt gij Zijn naam? Zoo weet,
dat Hij de Christus heet,
Gods eengeboren Zoon,
verwinnaar op den troon:
de zeeg' is ons beschoren!

3. En grimd' ook d'open hel ons aan
met al haar duizendtallen,
toch zal geen vrees ons neder slaan,
toch doen wij 't krijgslied schallen.
Hoe ook de Satan woed',
wij staan hem, voet voor voet,
wij tarten zijn geweld;
zijn vonnis is geveld;
één woord reeds doet hem vallen!

4. Gods woord houdt stand in eeuwigheid
en zal geen duimbreed wijken.
Beef, Satan! Hij, die ons geleidt,
zal u de vaan doen strijken!
Delf vrouw en kind'ren 't graf,
neem goed en bloed ons af,
het brengt u geen gewin:
wij gaan ten hemel in
en erven koninkrijken!

Jan Jacob Lodewijk ten Kate, 1819—1889,
naar Maarten Luther, 1483—1546.

306 307

Uitzending en zegen

Bevestigen wij ons geloof in een leven van liefde.

Aanvaarden wij onze verantwoordelijkheid voor onze geloofsgemeenschap, haar taak in deze wereld, met haar noden.

En gaan we dan van hier naar ons huis en onze levensopdracht, onder Gods zegen.

De Heer zegene en Hij behoede u.

De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.

De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Amen.

Antwoordlied 978: 4

Orgelspel